

Mal for forvaltningsplan for grøntanlegg (utomhusanlegg)

Denne malen er ment å være et verktøy i utarbeidelsen av forvaltningsplaner for grøntanlegg (utomhusanlegg). Malen vil kunne benyttes i arbeidet med både fredete og vernede grøntanlegg, samt grøntanlegg som ikke har noen juridisk beskyttelse. Forvaltningsplaner for grøntanlegg må tilpasses de respektive anleggene og kan derfor få forskjellige utforminger. Om ikke malen passer helt på anlegget du skal beskrive, kan de delene av malen som du finner hensiktsmessig, benyttes.

For grøntanlegg beskrevet i statlige landsverneplaner, må denne malen sees i sammenheng med malen for forvaltningsplan for kompleks og bygninger. Sistnevnte ble utarbeidet av arbeidsgruppen for forvaltningsplan Statens Kulturhistoriske Eiendommer, og datert 6.1.2009. Se: <http://www.riksantikvaren.no/Prosjekter/Landsverneplaner/Dokumenter>. På denne nettadressen vil du også finne malen for forvaltningsplan for grøntanlegg.

Grøntanlegg er areal som er opparbeidet overveiende med vegetasjonsdekte flater, bl.a. for sports-, rekreasjons- eller pryddformål. Hit hører f.eks. hager, fellesareal i boligstrøk, offentlige parker, gressbaner for idrettsformål, uteanlegg ved skoler og andre offentlige bygninger, gravplasser, opparbeidede turveistrøk og grønnstriper langs veier. Grøntanlegg kan ligge i naturlig terreng eller på helt kunstig opparbeidede flater, f.eks. takhager. Foruten vegetasjon vil elementer som inngår i grøntanlegget som bl.a. fontener, trapper, murer, lysthus, dammer, gjerder og gangveier forstås som en del av grøntanlegget.

I arbeidet med malen for forvaltningsplan for grøntanlegg, har Riksantikvaren fått verdifulle innspill fra arbeidets referansegruppe.¹

Den første delen av malen er en generell beskrivelse som knyttet den opp mot statlige landsverneplaner og malen for kompleksrapporten nevnt ovenfor. Denne delen må sees som et supplement til kompleksrapportens generelle del. I kapittel 2 beskrives de overordnede bestemmelsene. Disse er i hovedsak beskrevet i landsverneplaner, forskrifter eller andre fredningsdokumenter og kan hentes derfra.

Kapittel 3 starter med grøntanleggets historie. Her kan et sammendrag av den historiske dokumentasjonen legges inn. Dersom det ikke foreligger en historisk dokumentasjon/rapport, må denne utarbeides. Den historiske dokumentasjonen bør bl.a. inneholde en beskrivelse av den historiske utviklingen av grøntanlegget, illustrert med historiske kart og bilder, samt kilder og metodikk som er benyttet i utarbeidelsen av dokumentasjonen/rapporten.

Historisk dokumentasjon av grøntanlegget må ligge til grunn for arbeidet med forvaltningsplanen. Grøntanleggets historie sett i forhold til anleggets tilstand pr. i dag, er fundamentet for den

---

¹ Medlemmer i referansegruppen: Landskapsarkitekt Mette Eggen, Annegreth Dietze-Schirdewahn og Bjørn Anders Fredriksen fra NMBU, Jøril Finstad og Siri Hoem fra Forsvarsbygg, Magnus Tenge og Helge Sigstad fra Statsbygg, Jone Ottar Erdal fra Helse Sør Øst, og Ingvild Myklebust fra UiO.

kulturhistoriske analysen i samme kapittel. I tillegg beskrives de enkelte delområdene og eventuelt sentrale elementer i grøntanlegget.

En ferdig utarbeidet forvaltningsplan er et viktig utgangspunkt for skjøttselsplan(er) for grøntanlegget. Skjøttselsplanen skal bl.a. beskrive hvordan man skal nå målene som er satt opp i forvaltningsplanen.

For å få en ferdig forvaltningsplan som ivaretar kulturhistoriske verdier i grøntanlegget på en god måte, vil det være fordelaktig å involvere en kombinasjon av kulturhistorisk- og grøntanleggsfaglig kompetanse i arbeidet. Forvaltningsplanen kan revideres med jevne mellomrom, eller når det synliggjøres et behov for revisjon.

Eventuelle spørsmål og kommentarer til malen for forvaltningsplan for grøntanlegg rettes til mbh@ra.no.

Lykke til i arbeidet med forvaltningsplan for grøntanlegg!

Riksantikvaren, 1.12.2014

FORVALTNINGSPLAN FOR

..... (NAVN).....

Bilde(r) av grøntanlegget (utomhusanlegget) settes inn her. Minimum et illustrasjonsfoto eller oversiktsbilde av anlegget. Fotoet skal karakterisere anlegget.

1. Formelle forhold

1.1. Hensikten med forvaltningsplanen

Forvaltningsplanen legger premisser for vurderinger av muligheter og begrensninger for grøntanlegg (utomhusanlegg) ved **navn på komplekset/anlegget** (som inngår i landsverneplan for **navn på landsverneplanen**.)

Gjennom forvaltningsplanen skal de kulturhistoriske verdiene i anlegget tydeliggjøres slik at intensjonen med vernet sikres. Forvaltningsplanen skal bidra til å opprettholde, eventuelt tydeliggjøre, de kulturhistoriske verdiene i grøntanlegget.

Forvaltningsplanen skal utarbeides i samsvar med antikvariske prinsipper og skal inneholde registreringer og dokumentasjon av grøntanlegget.

Forvaltningsplanen kan suppleres med en skjøtsels-/vedlikeholdsplan.

1.2. Lovgrunnlag

Oppsummering av og referanse til aktuelle lovverk, resolusjoner, vedtak, gjøres her. Juridisk bindende dokumenter som for eksempel rettighetsavtaler, tas også med. Alle bestemmelser og all dokumentasjon som kan få betydning for håndteringen av anlegget i framtida, tas med.

Dersom grøntanlegget (utomhusanlegget) inngår i en statlig landsverneplan, velger du denne overskriften og supplerer med ett eller flere alternativer nedenfor:

- Vernet av **anleggets navn** er hjemlet i kgl. res. 15.08.2006 ”Overordna føresegner om statlege kulturhistoriske eigedomar”

Bruk de(t) enkelte alternativ(ene) nedenfor ettersom de passer til det enkelte grøntanlegg:

- Bevaring av **anleggets navn** er hjemlet i PBL osv....
- Bevaring av **anleggets navn** er hjemlet i kulturminneloven §15 / §19 / §20 / §22a og forskrift av 9. februar 1979 nr. 8785 om faglig ansvarsfordeling mv etter kulturminneloven §12.
- Bevaring av **anleggets navn** er hjemlet i landsverneplan **navn**, styringsdokumenter som tildelingsbrev instruks m.v.

1.3. Kulturminnemyndighet

Riksantikvaren

eller den Riksantikvaren bemyndiger, er saksbehandler i første instans for bygg og anlegg, inkludert grøntanlegg, som er under fredning eller som er fredet etter kulturminneloven.

Kommunen

er saksbehandler i første instans for bygg og anlegg, inkludert grøntanlegg, som er regulert til bevaring etter plan og bygningsloven. [Sjekk reguleringsbestemmelsene mht. eventuell delegert myndighet.](#)

1.4. Eiendomsinformasjon

Landsverneplan	Navn på landsverneplanen
Eiendom/kompleks	
Gårds- og bruksnummer	
Kommune	
Fylke	
Askeladden ID	
Vernestatus/verneklasse	
Gjeldende regulering	
Eier av eiendommen/komplekset	Eier, med kontaktinformasjon
Forvalter av eiendommen/komplekset	Forvalter, med kontaktinformasjon
Anleggsår	
Areal av vernet område	Areal for grøntanlegget (utomhusområdet) totalt og eventuelt areal for ulike vernekategorier
Klimasone	
Nåværende funksjon/bruk	

1.5. Godkjenning

<i>Opprinnelig plan</i>	<i>Dato</i>
Forvaltningsplan behandlet av eier/forvalter	
Forvaltningsplan forelagt Riksantikvaren	

<i>Revidert plan - revisjon nr.</i>	<i>Dato</i>
Forvaltningsplan behandlet av eier/forvalter	
Forvaltningsplan forelagt Riksantikvaren	

<i>Dokumentet oppbevares hos</i>	Lokalisering av dokumenter
<i>Dokumentet består av</i>	Hoveddokument/deldokumenter/vedlegg osv
<i>Dokumentet er distribuert til</i>	Hvilke instanser som har mottatt forvaltningsplanen

2. Overordnede bestemmelser

2.1. Omfang av vernet/fredningen

Omfanget av vernet/fredningen av grøntanlegget (utomhusanlegget) som beskrevet i verneplan/fredningsdokument, gjentas her. Bruk begrepet vern eller fredning avhengig av formell status på det enkelte anlegg.

Eventuelle justeringer av forvaltningsplanen jf. landsverneplanen, på bakgrunn av ny og dokumentert kunnskap, beskrives her.

Oversiktskart over grøntanlegget / komplekset grøntanlegget inngår i, skal settes inn her. Frednings-/vernegrenser skal markeres, og omkringliggende areal som viser grøntanleggets/kompleksets plassering i området skal være med. Nord-sør retning skal markeres. Kart i eksisterende landsverneplaner/fredningsdokumenter kan benyttes.

2.2. Formålet med vernet/fredningen

Formålet med vernet/fredningen av grøntanlegget (utomhusanlegget), som beskrevet i verneplan/fredningsdokument, gjentas her. Bruk begrepet vern eller fredning avhengig av formell status på det enkelte anlegg.

2.3. Verneverdi

Se beskrivelse og begrunnelse i landsverneplanen og/eller fredningsvedtaket og/eller reguleringsbestemmelsene. Utdyp dersom det er behov.

2.4. Overordnede bestemmelser

Dersom det foreligger fredningsbestemmelser og/eller reguleringsbestemmelser skal de skrives inn her. Det skal også henvises til relevante lover og regelverk, veiledere osv.

2.5. Søknad om dispensasjon fra vernebestemmelsene

For det fredede grøntanlegget (utomhusanlegget) gjelder at alle tiltak som går ut over vanlig skjøtsel og vedlikehold, krever godkjenning av vernemyndighetene før tiltaket iverksettes.

Eksempel på vanlig skjøtsel er ordinær vedlikeholdsbeskjæring, fjerning av død vegetasjon og eventuell nyplanting av tilsvarende art, mindre reparasjon av murer og trapper med samme materialer som opprinnelig brukt. Se for øvrig tabell i kapittel 4.1.

Vernemyndigheten kan i særlige tilfeller gjøre unntak fra fredning og fredningsbestemmelsene for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i kulturminnet og som ikke er i strid med formålet med vernet.

3. Beskrivelse av grøntanlegget

Grundige registreringer av grøntanlegget (av bl.a. strukturer og proporsjoner, overflater og terrengformasjoner, vegetasjon og andre elementer) slik det fremstår i dag og spor etter hvordan det har sett ut tidligere, gir nødvendige data og informasjon både til den historiske beskrivelsen (kap. 3.1), til statusbeskrivelsen (kap. 3.2) og den kulturhistoriske analysen (se kap. 3.3). Oppdaterte registreringer vil også ligge til grunn for framtidig skjøtsel av anlegget.

Dersom det ikke er gjennomført registreringer i anlegget tidligere, eller dersom det har skjedd store endringer i anlegget siden siste registrering, bør nye registreringer av anlegget gjennomføres. Dette for å få en oppdatert situasjonsplan. Eksisterende situasjon dokumenteres bl.a. gjennom nye foto (av området og delområder,) og en tekstlig beskrivelse av bl.a. strukturer og proporsjoner, overflater og terrengformasjoner, vegetasjon som trær, busker og stauder, samt andre elementer.

I enkelte tilfeller, og spesielt dersom tiltak som tilbakeføring/istandsetting planlegges, kan det gjennomføres arkeologiske utgravninger for identifisering av viktige historiske elementer og strukturer. Det må imidlertid søkes kulturminnemyndighetene om tillatelse til arkeologiske utgravninger, samt til andre tiltak.

3.1. Historisk beskrivelse

Her beskrives grøntanleggets (utomhusanleggets) historie. Beskrivelsen skal gi leseren et bilde av hvordan grøntanlegget har endret seg gjennom tidene. Beskrivelsen bør ikke være for omfattende. Dersom det er utarbeidet en historisk rapport kan oppsummeringen av denne brukes som den historiske beskrivelsen i forvaltningsplanen. Dersom det ikke foreligger en historisk rapport, bør den historiske beskrivelsen bl.a. omfatte følgende:

- Eier- og anleggshistorikken bidrar til å tydeliggjøre vesentlige skiller i anleggets historie og skal derfor beskrives. Når ble anlegget etablert, planlagt form og innhold, hvordan har det utviklet seg, hvem og hva har påvirket anlegget, m.m.

- I tillegg gjennomføres en beskrivelse av grøntanleggets ulike epoker, med kart/skisser som oppsummerer epoken. De synlige sporene etter strukturer, elementer og vegetasjon fra ulike perioder, samt deres rolle i anlegget til ulike tider, beskrives/kartfestes.
- Andre forhold som har hatt betydning for grøntanleggets plassering og utforming, beskrives. F.eks. forhold til eventuelle andre bygninger/anlegg i området, kontakten mellom grøntanlegget og omgivelsene, betydning av siktlinjer og utsikter fra grøntanlegget, hvordan grøntanlegget oppfattes sett fra omgivelsene, samt hvordan dette eventuelt har endret seg over tid.
- Endringer i landskapet/nærmiljøet som har betydning for opplevelsen og forståelsen av grøntanlegget, kan beskrives.
- Rikelig med illustrasjoner legges inn i dokumentet: Gamle kart, historiske foto, eldre malerier, m.m.
- Historiske kilder legges til grunn for beskrivelsen. Både kilder som er benyttet i den historiske beskrivelsen, samt andre viktige kilder bør listes opp. Kildene listes opp i kapittel 5 Kilder. Aktuelle kilder er: Grøntanlegget selv (gjennom registrering av bl.a. strukturer, vegetasjon og elementer), tidligere registreringer, informanter, skriftlige kilder, digitale kilder, arkivmateriale, kart, tegninger, kunstverk, o.a.

Den historiske beskrivelsen skal ligge til grunn for alle framtidige tiltak i grøntanlegget.

3.2. Beskrivelse av dagens situasjon

Her gis en beskrivelse av grøntanlegget slik det fremstår i dag. Teksten kompletteres med plantegning(er) og informative foto. Teksten skal være objektiv og uten fortolkninger. Følgende bør utarbeides:

- Overordnet beskrivelse av anlegget:
  - Beliggenhet.
  - Klima og jordbunnsforhold.
  - Strukturer og proporsjoner, overflater og terrengformer, vegetasjon og andre elementer.
  - Hvordan anlegget brukes.
  - Hvem er de viktigste brukergruppene.
- Tilstandsvurdering av anlegget som helhet og for sentrale enkeltelementer, bl.a. om grøntanlegget er gjengrodd eller godt vedlikeholdt, om anlegget/enkeltelementer er i god stand eller i dårlig stand, m.m..
- Det biologiske mangfoldet beskrives jf. naturmangfoldloven og gjennom søk i Artsdatabanken og Naturbase.
- Strukturer og proporsjoner, overflater og terrengformer, vegetasjon og andre elementer kartfestes. Ved behov gjennomføres det en oppmåling av større/vesentlig vegetasjon.
- En beskrivelse av vegetasjonen kan omfatte arter i anlegget, proporsjoner, fargesammensetning, romdannelser og høyder, samt strukturelle og dekorative særpreg.

3.3. Kulturhistorisk analyse

Her beskrives den kulturhistoriske analysen av grøntanlegget som gjennomføres med utgangspunkt i formålet med vernet, den historiske beskrivelsen og dagens situasjon.

- Analysen av grøntanlegget gjennomføres med utgangspunkt i relevante verdikriterier.
  - For grøntanlegg vernet gjennom landsverneplaner er verdikriterier som synliggjør sektorhistorien, de viktigste.
  - For grøntanlegg generelt kan det tas utgangspunkt i generelle verdikriterier som benyttes innen kulturminnevernet. Det er kunnskaps- og kildeverdier, opplevelsesverdier, samt forsterkende og overgripende forutsetninger som fremmer disse verdiene².
  - Verdier som kan knyttes til vegetasjonens vekst og utvikling, gjelder spesielt for grøntanlegg.
- Det gjøres vurderinger av anleggets sårbarhet, samt potensielle trusler eller risikoer som kan bidra til at de kulturhistoriske verdiene svekkes eller ødelegges. Eksempler på trusler er klimaendringer, skadegjørere som bl.a. sopp og insekter på vegetasjonen, økonomiske rammer knyttet til tiltak og/eller skjøtsel, arealendringer og andre endringer i grøntanleggets nærmiljø.

Som en del av den kulturhistoriske analysen og med utgangspunkt i verdiene som er beskrevet for det fredete/vernedede grøntanlegget, deles anlegget opp i delområder basert på historisk funksjonsdeling, utforming, osv.

3.4. Beskrivelse av grøntanleggets delområder

Her beskrives hvordan grøntanlegget er delt inn i delområder. Det kan være hensiktsmessig å dele anlegget inn i delområder etter funksjon. Funksjon er som oftest tilpasset landskapsformer og historiske strukturer. For svært enkle grøntanlegg uten ulike funksjoner er det ikke nødvendig å dele anlegget opp i delområder.

Kart som viser geografisk utstrekning av de ulike delområdene settes inn her.

Delområdene beskrives i hvert sitt underkapittel / hver sin tabell.

---

² Kunnskaps- og kildeverdier er f.eks. anleggshistorisk verdi, teknikkhistorisk/ håndverkshistorisk verdi, arkitekturhistorisk/stilhistorisk verdi, samfunnshistorisk/sosialhistorisk verdi, personalhistorisk verdi. Opplevelsesverdier er f.eks. arkitektonisk verdi, kunstnerisk/estetisk verdi, brukspreget, alderspreget verdi, «patina», miljøskapende verdi, identitetsskapende/ kontinuitetsskapende verdi, forbløffelses-/nysgjerrighetsskapende verdi, symbolverdi. Forsterkende, overgripende forutsetninger som fremmer disse verdiene er f.eks. autenticitet/ekthet/troverdighet, kvalitet/skjøtselstilstand, representativitet/sjeldenhet, samt bruk.

Delområde X. ....

Kart over det spesifikke delområdet settes inn her.

Delområde X .....Navn.....	
Kort historikk	Kort historikk for det spesifikke delområdet skrives inn her
Struktur/ proporsjon	Beskrives her
Overflater/ terrengform	Beskrives her
Vegetasjon	Beskrives her
Andre elementer	Beskrives her
Verneverdier	Beskriv verneverdier / kulturhistoriske verdier for det spesifikke delområdet.
Sårbarhet	Sårbarhet/trusler mht. tap av verneverdi / kulturhistorisk verdi, beskrives. Det kan f.eks. være tiltak i nærområdet som vil berøre anlegget og delområdet. Sårbarhet kan også relateres til delområdets tilstand og en skjøtsel som ikke bidrar til å ivareta verneverdiene.
Mål for delområdet	Mål for opprettholdelse eller framheving av verneverdi / kulturhistorisk verdi, beskrives. Dette målet vil også ligge til grunn for vurdering av relevant skjøtsel i delområdet
Tiltak for å opprettholde verneverdiene	Her beskrives tiltak som er nødvendig for å nå målet for delområdet. Dette kan gjelde både behov for nye prosjekter og utfyllende undersøkelser, eller det kan være tiltak av mer praktisk art. Et eksempel er nødvendige tiltak for å hindre eskalerende forfall, som utglidninger av stein i murer og liknende. Dette punktet bør først og fremst beskrive tiltak ut over ordinær skjøtsel. Det kan imidlertid sies noe om betydningen av at området skjøttes, og nødvendig intensitet i skjøtselen.

Dokumentasjon av området slik det har sett ut tidligere, i form av eldre kart og foto, og eventuelle nye, relevante foto settes inn her.

Delområde Y. ....

Som ovenfor

Delområde Z. ....

Som ovenfor

Enkeltelementer i delområde X.....: Element XX..... navn.....

Denne tabellen brukes kun dersom det er behov for å omtale sentrale enkeltelementer i delområdet. Det kan f.eks. være enkeltelementer som alleer, enkelttrær, lysthus, gangveier, Hvert element får sin egen tabell.

Kart med elementets geografiske plassering, settes inn her.

Delområde X ..... Element XX ..... navn.....	
Kort historikk	Kort historikk for det spesifikke elementet skrives inn her
Beskrivelse av elementet	Kort beskrivelse av elementet
Verneverdier	Beskriv verneverdier / kulturhistoriske verdier for det spesifikke elementet.
Sårbarhet	Sårbarhet/trusler mht. tap av verneverdi / kulturhistorisk verdi, beskrives. Det kan f.eks. være tiltak i nærområdet som vil berøre anlegget og delområdet og elementet. Sårbarhet kan også relateres til elementets tilstand og en skjøtsel / et vedlikehold som ikke bidrar til å ivareta verneverdiene.
Mål for elementet	Mål for opprettholdelse eller framheving av verneverdi / kulturhistorisk verdi, beskrives. Dette målet vil også ligge til grunn for vurdering av relevant skjøtsel/vedlikehold av elementet.
Tiltak for å opprettholde verneverdiene	Her beskrives tiltak som er nødvendig for å nå målet for elementet. Dette kan gjelde både behov for nye prosjekter og utfyllende undersøkelser, eller det kan være tiltak av mer praktisk art. Et eksempel er nødvendige tiltak for å hindre eskalerende forfall, som utglidninger av stein i murer og liknende. Dette punktet bør først og fremst beskrive tiltak ut over ordinær skjøtsel. Det kan imidlertid sies noe om betydningen av at området skjøttes, og nødvendig intensitet i skjøtselen.

Dokumentasjon av området slik det har sett ut tidligere, i form av eldre kart og foto, og eventuelle nye, relevante foto settes inn her.

Enkeltelementer i delområde X.....: Element XY..... navn.....

Som ovenfor

Enkeltelementer i delområde X.....: Element XZ..... navn.....

Som ovenfor

4. Planer, tiltak og retningslinjer

4.1. Tiltak

For fredete grøntanlegg (utomhusanlegg) skal det søkes om tillatelse for alle tiltak som går ut over vanlig skjøtsel/vedlikehold, dersom ikke annet er definert i fredningsbestemmelsene. I tabellen nedenfor er hva som ansees som søknadspliktige / ikke søknadspliktige tiltak for delområdet, utdypet. Det bør utarbeides en skjøtelsesplan for delområdet som konkretiserer hva som inngår i den ordinære skjøtselen / det ordinære vedlikeholdet.

I mindre anlegg vil det være tilstrekkelig med en tabell for beskrivelse av tiltak. I større anlegg kan det være hensiktsmessig å utarbeide en tabell for hvert delområde.

Delområde X .....Navn.....			
Elementer	Tiltak/aktivitet som kan gjennomføres	Søknadspårligte tiltak	Ikke tillatt aktivitet
Gjelder generelt	Ordinær skjøtsel og ordinært vedlikehold	Alle tiltak ut over ordinær skjøtsel og ordinært vedlikehold	Alle tiltak og inngrep som forringer de kulturhistoriske verdiene, jf. intensjonen med fredningen/vernet
Struktur/proporsjon	Eksempel: Veier bevarer med opprinnelige proporsjoner og materialbruk	Eksempel: Forsterking av veilegemet	Eksempel: Etablering av nye deltraseer for veiene
Overflater/terrengform	Eksempel: Kantstikking av grusganger	Eksempel: Endre grusbelegg i grusgangene	Eksempel: Asfaltering av grusganger
Vegetasjon	Eksempel: Erstatte trær som dør i en allé, med samme art og samme plassering	Eksempel: Erstatte trær som dør i en allé, med andre arter av trær	Eksempel: Hogge friske trær i alleen
Andre elementer	Eksempel: Rengjøre statuen i parken	Eksempel: Ny plassering av statuen i parken	Eksempel: Fjerne statuen fra parken

4.2. Overordnede planer, tiltak og retningslinjer

Framtidige og overordnede planer og tiltak som kan berøre grøntanlegget beskrives her. Disse planene og tiltakene sees i sammenheng med området rundt det vernede grøntanlegget (f.eks. knyttet til reguleringsplaner, utbygging, endret arealbruk, nye veitraseer).

Det kan her også gjøres en prioritering av beskrevne tiltak for de ulike delområdene.

Det kan utarbeides retningslinjer som omhandler grøntanlegget i sin helhet, eller retningslinjer som gjelder delområder eller enkeltelementer. Som eksempel kan nevnes lysthus, dammer, alleer, tuntre, veier/stier, gjerder, støttemurer, ulike konstruksjoner, bed, plener, m.m. (jf. tabell, tiltak for delområdet).

Det er viktig å beskrive hva det skal tas særskilt hensyn til i framtidig forvaltning og bruk.

Med utgangspunkt i verneverdiene og den kulturhistoriske analysen kan det også utarbeides mål som bl.a. sier noe om ønsket framtidig karakter, kvalitet, utseende, innhold i og bruk av grøntanlegget.

Det skal gå klart fram hva som skal bevares i grøntanlegget. Mål kan bl.a. knyttes til bevaring og/eller utvikling, ulik type virksomhet, informasjon og formidling.

Bestemmelsene beskrevet nedenfor, samt i tabellene *Tiltak for delområdet*, legger rammene for grøntanleggets ønskede utvikling.

5. Kilder

Kildehenvisningene har flere funksjoner. De er viktige for egen kvalitetssikring av forvaltningsplanen under utarbeidelse, de har betydning for dokumentets troverdighet gjennom at leseren kan kontrollere at opplysningene som er gitt er riktige, og de er av nytte for andre som bruker dokumentet som kilde til annet arbeid.

I dette kapitlet listes alle relevante kilder opp. Det kan være dokumenter, kart, tegninger, foto, m.fl. Dokumentasjonen skal være datert.

6. Vedlegg

Vedleggene listes opp her, f.eks. rapporter utarbeidet i forbindelse med registrering av anlegget, historisk dokumentasjon av anlegget, m.m.